

Ключевые слова: глобализация; международная торговля; европейский рынок; интеграция; асимметрия; экспорт; импорт; кластерный анализ; Европейский союз.

Virkovska Anastasiya,

Ph.D Fellow of the International Finance and Global Economy Department of S.I. Yurii, Ternopil National Economic University

FOREIGN TRADE INTEREST ASYMMETRY EVALUATION OF EUROPEAN COUNTRIES

The article reviews foreign trade interests of European countries. The globalization impact on the development of international trade in European countries is considered. The influence of asymmetry on foreign trade interests of European countries is investigated. The reasons for its occurrence are analyzed.

The globalization of the world economy and the deepening of the integration process (especially in Europe) extend asymmetries between countries both in macroeconomic indicators, positioning in the world, and on foreign trade interests. Each country has its own conditions of integration into the global trading space, according comparing the interests and capabilities of their implementation and taking into account their own capacities. The asymmetry of interests creates asymmetry of trade flows, which may manifest itself in the territorial (spatial) and temporal dimension.

Our analysis confirmed the existence of significant spatial and temporal asymmetries in the distribution of European countries by exports/imports trade flows of goods and services, it means that those countries in the implementation of foreign trade follows its own interests.

Key words: globalization; international trade; European market; integration; asymmetry; export; import; cluster analysis; European Union.

© Віркoвська Анастасія

Надійшла до редакції 05.01.2015

УДК 338.26

ЗАЛОЗНОВА ЮЛІЯ,

доктор економічних наук, завідувач сектора соціально-економічних проблем промислового розвитку Інституту економіки промисловості НАН України

СОЦІОЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті розкрито особливості формування системи соціальної відповідальності на засадах соціоекономіки. Оцінено ступінь розробленості цієї проблематики. Визначено потреби модернізації державного управління на підставі результатів експертного опитування науковців та освітян. Обґрунтовано перешкоди на шляху становлення соціальної відповідальності людини, суспільства, держави, бізнесу. Визначено мотиви ініціації та стимулювання становлення й розвитку соціальної відповідальності в системі суспільних відносин на засадах соціоекономіки.

Ключові слова: соціоекономіка; соціальна відповідальність; модернізація; суспільні відносини; цінності; духовність; довіра; людина; бізнес; держава.

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність у край повільно стає нормою поведінки людини, суспільства, бізнесу, держави в Україні. Від цього потерпає і соціальна, і економічна, і духовно-культурна сфери. Незважаючи на взяті міжнародні зобов'язання країни, яка визнала міжнародний стандарт "Керівництво із соціальної відповідальності ISO-26000", підписала Глобальний договір, значних успіхів у цьому напрямку не простежується. Власне вітчизняна правова база

соціальної відповідальності розвинута слабо. А негативні наслідки такого стану речей стають більш вагомими та загрозливими. Тому постає питання зміни традиційних підходів запровадження соціальної відповідальності на нетрадиційні. Перш за все - це використання соціоекономічних підходів до усвідомлення, узагальнення та визначення шляхів використання інноваційних підстав для визнання та застосування соціальної відповідальності [1].

Серед науковців та фахівців, які досліджують соціо-економічні аспекти розвитку держави, модернізацію суспільних відносин, економічні та соціальні підвалини українського соціуму, усе більш популярним стає науковий напрям соціальної відповідальності. У зв'язку із цим ідея формування "соціально відповідальної економіки" привертає увагу суспільства та набуває особливої значущості, усе частіше стає предметом обговорення та дискусій не тільки в наукових колах, а й серед політиків. Соціально відповідальна ринкова економіка - це така модель економіки, яка передбачає взаємодію суб'єктів господарської діяльності на принципах взаємної соціальної відповідальності. Найважливішою ознакою цієї моделі є принцип колективної відповідальності, що базується на соціально відповідальному мисленні та поведінці всіх учасників економічної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ефективність функціонування такої моделі обумовлюється вмінням застосовувати та використовувати принципи соціоекономіки. У цьому плані українські вчені мають певні здобутки. Значна кількість наукових шкіл досліджує проблематику соціально відповідальних відносин у системі соціально-економічного й суспільного розвитку України. А це дає можливість визначити та застосувати основні засади соціоекономічного підходу. Найбільш фундаментальні розробки щодо соціальної відповідальності належать київській, донецькій, харківській, дніпропетровській науковим школам, а її фундаментом є А. Колот [7], який започаткував в Україні розробку теоретико-методологічних засад соціальної відповідальності. У наукових працях представників цих шкіл розкриваються потреби забезпечення й розвитку внутрішнього ресурсного потенціалу суспільних і соціально-економічних відносин, що будуються на ціннісних і духовно-культурних регуляторах суспільного життя, необхідність утвердження системи соціально-відповідальних відносин як підстави й гарантії виживання України як держави, її спроможності надати відповіді на глобальні та внутрішні виклики часу. Розробка й впровадження моделі соціально відповідальної економіки, соціально відповідального суспільства й соціально відповідальної людини для України є життєвою необхідністю. Така модель дозволяє стабілізуватися системі в умовах глибоких криз із найменшими для неї втратами, вона є підґрунтям високої конкурентоспроможності і держави, і економіки, і суб'єктів господарювання, і людини.

Немає публікацій, які показують взаємозв'язок та взаємообумовленість соціальної відповідальності з використанням важелів соціоекономіки для її трансформації в соціально відповідальну поведінку. У статті М. Дейч [4] щодо доцільності застосування соціоекономічного підходу в практиці соціального, економічного й суспільно-політичного управління простежується розкриття можливостей надання відповідей на внутрішні та зовнішні загрози, що постали перед країною через слабкий розвиток корпоративної соціальної відповідальності. Саме такий підхід дозволяє виробити концептуальне бачення стратегії саморозвитку, заснованої на активізації потужного національного капіталу для формування ефективної конкурентоспроможної ринкової економіки країни, що неможливо здійснити без включення "неекономічних" чинників - найкращих національних, культурних, морально-етичних, ціннісних засад, які себе зарекомендували та виправдали в системі вітчизняного господарювання. Високою є затребуваність соціальної відповідальності держави, бізнесу, суспільства як ціннісного ядра прогресивних соціальних та економічних перетворень, як запоруки розбудови розвине-

ної потужної економіки та здорового перспективного соціуму. Значним науковим здобутком є створення моделі управління системою господарювання на засадах соціально відповідальних відносин між усіма господарюючими суб'єктами й досягнення на цій основі соціально-економічної ефективності держави через дотримання вимог і реалізації внутрішньої потреби кожного із суб'єктів у соціально відповідальній взаємодії, що забезпечує упорядкованість, передбачуваність дій партнерів у нестабільних умовах, утверджує соціальну справедливість, згуртованість, толерантність, довіру. Саме ці умови сприяють забезпеченню сталого розвитку країни, розкриттю людського потенціалу суспільства й людини.

Певних наукових результатів щодо становлення та розвитку системи соціальної відповідальності в Україні вдалося досягти фахівцям Інституту економіки промисловості НАН України у 2013-2014 роках, коли були опубліковані дві наукові монографії: "Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні" [5] та "Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект" [6]. У них не визначено контексту соціоекономічних підходів до запровадження соціальної відповідальності в систему суспільних відносин. Але результати експертного опитування науковців та освітян України з проблем соціальної відповідальності [5] мають невичерпні можливості для викоористання результатів дослідження в контексті соціоекономічних підходів.

Мета статті - визначити перешкоди на шляху становлення соціальної відповідальності та можливості її запровадження за рахунок інноваційних підходів використання соціоекономіки.

Виклад основного матеріалу. Базові засади соціоекономіки визначають духовність, ціннісність, моральність, задоволеність, емоційність, довіру, соціальну справедливість тощо. Соціальну відповідальність подано як джерело та важелі гідних відповідей на національні виклики з формування моделей соціально відповідальної держави, суспільства та людини.

Відмінностями міждисциплінарного підходу є одночасне застосування статистичних, соціологічних вимірювань, економічного моделювання тощо. Найбільш привабливими є комплексні оцінки суспільних явищ, засновані на сполученні статистичних та соціальних оцінок, що широко застосовуються в дослідженнях науковців ІЕП НАН України. А експертні оцінки дають можливість залучити інформацію, на яку немає відповідей ні з яких статистичних джерел, але без якої неможливо оцінити суспільні настрої, бачення майбутнього, сприйняття нововведень, реформ, оцінку стратегічних перспектив у державних та регіональних програмах, визначити ступінь задоволення населення та окремих його груп економічним і соціальним станом тощо. Тому, ураховуючи таку можливість, використано результати експертного опитування із соціальної відповідальності, проведеного фахівцями ІЕП НАН України у 2013 р. Первинні дані та результати експертного опитування, висвітлені в монографії [5], використано для їх подання в контексті соціоекономічних засад.

Експертне опитування із соціальної відповідальності проводилось наприкінці 2012 і до 2013 р. Цей час був мирним, але за результатами дослідження чітко простежуються негативні явища соціального характеру, наявність викликів державі, суспільству, людині, поглиблення соціальних ризиків та небезпек, погіршення невдоволення соціальним станом, негативні оцінки та ставлення до владної еліти тощо.

Серед науковців ведуться дискусії щодо цінностей,

їхньої сутності, зміни орієнтацій, систематизації за "матеріалістичними" та "постматеріалістичними" ознаками. За місцем прояву до цінностей обов'язку та прийнятності належить соціальна відповідальність, яка стоїть у колі традиційних цінностей (безпека, порядок, обов'язок, дисципліна, слухняність тощо).

Міждисциплінарність є ознакою соціальної відповідальності. Вона є багатоаспектною, має ознаки міждисциплінарності, бо є категорією і філософії, і права, і економіки, і психології тощо. Цим вона є спорідненою із соціоекономікою. Саме така внутрішня єдність обумовлює дослідження проблем соціальної відповідальності в контексті моралі, цінності культури, виховання, довіри, правової свідомості, традицій та релігійних цінностей.

Перетворення соціальної відповідальності для українського суспільства на цінність є надзвичайною. Ця трансформація обумовила б і геополітичні, і національні здобутки, і переваги, які б стали джерелом для виходу країни із системної кризи та сприяли б подоланню конфлікту на сході України.

Соціоекономічні підходи до дослідження будь-якого соціального явища потребують визначення емоційного стану окремої особи та суспільства в цілому, а також виявлення рівня задоволення тією ситуацією, що оцінюється з виокремленими чинниками, які її обумовлюють. Зваженість перешкод, що спричиняють високий рівень невдоволення, сприяє формуванню та реалізації пріоритетів для різних рівнів державного управління з особливою роллю людського чинника на всіх етапах розробки політики.

В експертному опитуванні з проблем соціальної відповідальності людини й суспільству приділялась найбільша увага, бо саме вони є головними суб'єктами держави, задля яких існує й функціонує система державного управління. Тому вкрай негативне враження склали відповіді 85,4 % експертів, що в Україні в системі суспільних відносин переважає безвідповідальність. Кожна людина позиціонується в суспільстві таким чином, щоб із позицій суспільних оцінок вона почувалась високо оціненою і задоволеною. Якби в суспільстві високо цінувалась відповідальна людина, то кожна особа прагнула б до цього.

На запитання "Чи престижно в нашому суспільстві бути соціально відповідальною людиною?" лише 19 % відповіли "Так", а 65,2 % експертів висловили думку, що це не має значення для більшості людей. Повне заперечення престижності соціально відповідальної людини висловили 14,6 %.

Вивчення феномена процвітання безвідповідальності затребувало пошуку причин, які перешкоджають її популярності та іміджу. На перше місце серед найголовніших важелів впливу на формування соціальної відповідальності в українському суспільстві 62,0 % експертів поставили систему духовно-морального виховання, освіту й родину. Дійсно, яка поведінка в сім'ї, як ставиться близьке оточення до сімейних, трудових, суспільних обов'язків, так і закладаються у свідомість дитини правила поведінки, якими вона керується в житті. Суспільство через духовно-моральні чинники та систему освіти має можливість впливати на свідомість людини щодо позитивного ставлення до соціальної відповідальності та її реалізації у всіх сферах життя. Але ці форми не залучені для формування соціальної відповідальності. Високою є значущість та залежність формування соціальної відповідальності в суспільстві від національного характеру (ментальності), традицій та історичного досвіду (53,2 %), але зовнішній вплив на цю складову соціальної відповідальності мінімальний.

Для членів суспільства важливим є ставлення органів влади до їх поведінки, 44,9 % експертів вважають, що при схваленні та стимулюванні соціально відповідальної поведінки з боку органів влади формування соціальної відповідальності було б значно ефективнішим.

Нейтральне ставлення органів державної влади до формування соціальної відповідальності разом із діючою системою соціальних відносин, де вона не посідає почесного місця й не культивується, створюють несприятливі умови та низькі можливості для її престижності в українському суспільстві.

Непрестижно бути соціально відповідальною людиною - так вважають 54,4 % експертів через те, що соціальна відповідальність окремих суб'єктів не замінить загальної картини безвідповідальності. На думку 45,6 % опитаних, соціально відповідальні дії не вважаються важливими й потрібними, соціальна відповідальність не є затребуваною, а цінності, що становлять основу соціальної відповідальності, вважаються неактуальними (36,7 %).

Риторичними залишаються питання: хто винний та що робити? Причини, що призвели до ігнорування соціальної відповідальності, мають причинно-наслідковий характер і зводяться до такого:

	%
Ігнорування правових і соціальних норм, укорінення неправової поведінки	56,3
Загальна недовіра в системі суспільних відносин	55,7
Падіння престижу чесної праці, прагнення до успіху будь-якими засобами без зусиль	51,3
Ціннісна дезорієнтація особистості	50,6
Поширення соціальних хвороб й аморальної поведінки	44,9

Найбільш показовим важелем впливу на загальний стан соціальної відповідальності за соціоекономічними принципами є емоційний стан та задоволеність людини, яка трансформується через моральність та цінності в суспільні відносини, їх відповідність потребам національного розвитку. Першими кроками у формуванні умов та можливостей для укріплення соціальної поведінки є подолання перешкод на шляху становлення соціальної відповідальності особистості. За оцінками експертів, такими перешкодами є:

	%
Відсутність спрямованості, культури виховання в родині, інститутах суспільства на соціально відповідальну поведінку	74,7
Соціальна несправедливість, високий рівень і наростання майнової диференціації в суспільстві при низькому рівні та якості життя населення	72,8
Низький рівень духовно-моральної культури владної еліти, суспільства й бізнесу	52,5
Особистісні духовно-моральні, соціально-психологічні якості конкретної людини, відсутність розуміння того, що змінити світ можна, тільки змінивши себе	51,3

За відповідями експертів, розвитку соціальної відповідальності особистості сприятиме соціально відповідальна поведінка перших осіб держави (74,7 %), культура виховання в родині, школі, ВНЗ, спрямована на таку поведінку (71,5 %), правова регламентація стимулювання й підтримки соціально відповідальної по-

ведінки (47,5 %), упевненість у своєму майбутньому й майбутньому родини (47,5 %).

Соціоекономічні методи управління придатні для більш прискореного подолання визначених перешкод, які вкорінилися у свідомості, поведінці та мають прояв у негативних емоціях, життєвих стратегіях, цільових орієнтаціях тощо. Чого необхідно досягти для укріплення та прояву соціально відповідальної поведінки людини? Відповіді експертів розподілилися таким чином:

	%
Відповідальності перед собою, членами родини, колективом і суспільством	86,7
Дотримання правових і соціальних норм	57,6
Соціально відповідальної поведінки	41,8
Чесності, обов'язковості, надійності	31,6
Сумлінного ставлення до роботи, обов'язків, дорученої справи	31,6

Вільні відповіді експертів є спонуканням науки до подальшого опрацювання таких напрямів формування соціальної відповідальності людини: у постійному особистому розвитку; високому професіоналізмі, якості працівника; готовності брати на себе відповідальність за сім'ю, місто, регіон, країну; адекватній поведінці, незавданні шкоди, допомозі слабким, милосерді; бажанні виокремитися, формувати позитивного особистісного іміджу, у розумному егоїзмі тощо.

Соціальна відповідальність суспільства базується на якостях людей, які на суспільному рівні перетворюються на характеристики суспільства, що визначають напрями подолання перешкод та становлення соціальної відповідальності суспільства. За оцінками експертів, першочерговими для подолання перешкодами у становленні соціальної відповідальності суспільства мають стати:

	%
Духовно-моральна деградація, девальвація цінностей і настанов	70,3
Низький рівень громадянської активності, розвитку громадського суспільства і демократичних інститутів	52,5
Низький рівень духовно-моральної культури владної еліти	51,3
Низький рівень правової свідомості, низька цінність дотримання правових норм	45,6
Індивідуалізація суспільних відносин, зниження соціальної інтеграції, суспільної довіри	42,4

Увесь спектр перешкод є і причиною, і наслідком недосконалості суспільних відносин, обумовлених соціально-культурними, духовно-моральними, правовими, соціальними та організаційно-управлінськими чинниками. Тільки на засадах міждисциплінарності можливо знайти правильні стратегічні напрями та заходи для прийняття й реалізації на різних рівнях державного управління з метою подолання визначених перешкод.

Соціальна відповідальність держави створює умови та можливості через важелі, інструменти й механізми сприяти формуванню соціальної відповідальності особи, суспільства та бізнесу. Тому подолання перешкод на шляху становлення соціальної відповідальності держави сприятиме всій багаторівневій системі соціальної відповідальності знайти оптимальні шляхи до її укріплення та реалізації. За оцінками експертів, основними перешкодами становлення соціальної відповідальності в державі є такі:

	%
Домінування особистих інтересів і лобювання інтересів бізнес-структур у системі державного й регіонального управління	73,4
Низький рівень духовно-моральної культури владної еліти	63,3
Концептуальна несформованість і нереалізованість принципів соціальної держави	46,3
Нерозвиненість системи громадського контролю за діяльністю органів влади	43,7

Зрощування бізнесу і влади констатують 73,4 % опитаних. Це засуджується, і з цим ведуть боротьбу переважна більшість країн світу, і це, як явище в розквіті, констатується в Україні. Не випадково події кінця 2013 та 2014 рр. підтвердили нестерпність такого стану для громадян України, які серед мотивів протестних акцій акцентували увагу на корупції, а одним із заходів боротьби запровадили люстрацію.

Високою є вага перешкоди, пов'язана з констатацією низького рівня духовно-моральної культури владної еліти. Серед перешкод соціальної відповідальності держави вона становить 63,3 %, українського суспільства - 51,3, людини - 52,5 %. Зважаючи на те, що приклад перших осіб держави є стимулом для ініціювання в людей та суспільства соціальної відповідальності, залишаються два шляхи для зміни ситуації у цій сфері. Перший - цілеспрямована діяльність щодо досягнення високого рівня духовно-моральної культури владної еліти, а другий - заміна владної еліти, яка має низький духовно-культурний рівень, на таку, що має гідний рівень духовно-моральної культури. Майже половина опитаних (46,3 %) серед вагомих перешкод соціальної відповідальності держави назвали концептуальну несформованість і нереалізованість принципів соціальної держави. Це дійсно так, бо змістовна визначеність соціальної держави обумовлює фіксацію положень щодо конкретизації соціальної відповідальності суб'єктів соціальної держави. Значною перешкодою для формування соціальної відповідальності держави є нерозвиненість громадського контролю за діяльністю органів влади. Це констатували 43,7 % опитаних, що яскраво підтвердилося подіями останніх двох років. Вимоги, висунуті громадянським суспільством до органів державної влади, не були чітко й змістовно сформульовані; невдоволення життям, суспільними відносинами не мало конкретного характеру та певного конструктивізму. Саме через нерозвиненість системи громадського контролю залишились незатребуваними вимоги до влади, а її зміна не принесла очікуваних результатів, корупція почала більш інтенсивно розвиватись навіть у сфері воєнного конфлікту (хабарі за можливість пересування, перетину кордону, отримання пенсії за карткою тощо).

Найбільший розвиток соціальної відповідальності в Україні простежується в бізнесових колах. Мотивацією до цього стало багато чинників. Серед них найбільш впливовими на цей процес є такі: підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва й персоналу; підвищення внутрішнього та зовнішнього іміджу компанії, зростання вартості бренду компанії, обсягів продажів і прибутковості, поліпшення відносин компанії з партнерами, місцевими органами влади й місцевим співтовариством; підвищення рівня довіри між партнерами по бізнесу тощо. Підписання Україною Глобального договору та прагнення виконання зобов'язань за ним також позитивно вплинуло на розвиток соціальної

відповідальності бізнесу. Але можливості розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні далеко не вичерпані, та, на думку експертів, необхідно зняти перешкоди на цьому шляху. За оцінками опитаних, перешкоди полягають у такому:

Зрощування інтересів влади й бізнесу	64,6 %
Домінування цілей економічної вигоди	63,3 %
Висока частка тіншового бізнесу	38,6 %
Відстороненість бізнес-структур від соціальних проблем життя українського суспільства й несформованість стандартів участі в ній	35,4 %
Відсутність традицій суспільно відповідальної поведінки підприємців	32,9 %
Низький рівень духовно-моральної культури владної еліти	30,4 %

Опитування експертів у 2013 р. влучно поставило діагноз системі соціальних відносин, де переважають корупція, тінізація та економічна вигода всупереч принципам соціоекономіки, які базуються на духовності, цінностях та моральності. В оцінках перешкод соціальній відповідальності держави й соціальній відповідальності бізнесу перше місце посіло зрощування інтересів влади та бізнесу (64,4 %). Природно, що визначене зрощення інтересів разом із домінуванням цілей економічної вигоди (63,3 %) не сприятиме сполученню соціальної справедливості та економічної ефективності, що обумовлює певні протиріччя з позицій соціоекономіки. І знову в низці перешкод посиленню соціальної відповідальності бізнесу визначається експертами низький рівень духовно-моральної культури владної еліти (30,4 %), що є яскравим прикладом необхідності використання важелів соціоекономічної науки для усвідомлення та мінімізації цієї перешкоди. Одночасно така перешкода для становлення соціальної відповідальності суспільства, держави, бізнесу відіграє негативну роль для того, щоб соціальна відповідальність стала нормою життя. Адже на перше місце експерти поставили приклади залучення до відповідальності посадових осіб (41,8 %). Це було несподівано, але правильно, якщо врахувати сформовану часом свідомість за умов процвітання корупції, а також ментальність, коли першочерговими для дій є не самовдосконалення, а посилення на недоліки когось. Але не враховувати думки експертів, які відтворюють думку більшості людей в Україні, - це означає повторювати помилки й зберігати та накопичувати ризики, які призводять до соціальної та політичної кризи, що має всі ознаки перетворення на гуманітарну катастрофу.

На друге місце серед приводів для того, щоб соціальна відповідальність стала нормою життя, експерти поставили зміцнення релігійних цінностей і віри (30,4 %). Українська нація завжди відрізнялась набожністю та вірою, і ці традиції збереглися до сьогодні. На пряме запитання щодо ролі релігійних цінностей 19 % експертів відповіли, що вони є основою формування соціально відповідальної поведінки, а 63,3 % також підтвердили, що саме релігійні цінності та віра відіграють певну роль при формуванні соціально відповідальної поведінки. Сумарно позитивну роль релігії відзначило 83,2 % респондентів. Лише 7 % серед опитаних мають песимістичні погляди щодо соціальної відповідальності та стверджують, що нічого не допоможе перетворенню соціальної відповідальності на норму життя.

Будь-яке наукове дослідження має на меті здійснити якісну оцінку його предмета та об'єкта з тим, щоб

віднайти правильні рішення. У контексті соціоекономіки найбільший вплив на розвиток соціальної відповідальності в Україні мають внутрішні спонукальні мотиви людини. Саме їх встановлення та визначення пріоритетності для першочерговості реалізації в стратегіях розвитку було поставлено за мету. Які ж спонукальні мотиви для ініціювання та розвитку соціальної відповідальності в Україні? Відповіді експертів були такими:

Невідворотність відповідальності за порушення правових і моральних норм незалежно від статусу	52,5 %
Переоцінка системи цінностей, спрямована на підвищення внутрішньої культури, дотримання прав, домовленостей, норм, вимог	47,5 %
Консолідація зусиль бізнесу, держави й науки щодо виконання соціально значущих для суспільства проблем	43,7 %
Оцінка трудової, підприємницької, управлінської діяльності з позицій соціальних інтересів суспільства	39,9 %
Формування в суспільстві етики відповідальності за благополуччя майбутніх поколінь	38,6 %
Розвиток демократичних основ суспільства	36,1 %
Підвищення довіри й ефективності взаємодії бізнесу, суспільства та держави, розвиток державно-приватного партнерства	31,6 %
Упровадження міжнародних стандартів соціальної відповідальності	26,6 %

Незважаючи на те, що експертів не цікавив соціоекономічний зріз відповідей та дослідження не було спрямоване на цей контекст, думки експертів свідчать, що принципи соціоекономіки діють, а цей науковий напрям має право на життя. Адже послідовність відповідей експертів, їхні ментальні особливості сприйняття ситуації та реакції на неї, а також емоційний сплеск через незадоволення спонукає до певних каральних дій та невідворотності відповідальності за порушення правових і моральних норм, а головне - щоб це покарання здійснилось незалежно від статусу, а перемогла соціальна справедливість. Це головні складові соціоекономіки. Цінності є ключовим елементом формування соціально відповідальної поведінки, але сучасна ситуація в Україні потребує переоцінки системи цінностей, спрямування її на внутрішню культуру права, домовленостей, норми, вимоги (47,5 %). Таку саму роль відвели експерти й соціальному партнерству між бізнесом, державою та наукою (43,7 %). Популярність соціальних інтересів суспільства широко культивувалась за радянських часів, а сьогодні індивідуалізм невинувато витісняє їх значущість. Але 39,9 % експертів уважають, що спонукальним мотивом до соціальної відповідальності буде оцінка трудової, підприємницької, управлінської діяльності з позицій соціальних інтересів суспільства. Кожна з подальших відповідей експертів спрямована на культивування етики відповідальності за благополуччя майбутніх поколінь, розвиток демократизації, підвищення рівня довіри тощо.

Висновок

Таким чином, застосування експертного методу до проблем становлення та розвитку соціальної відповідальності в Україні свідчить про те, що основною перешкодою на шляху запровадження соціальної відпові-

дальності є повне нерозуміння цього феномена широкими верствами суспільства, а відтак, однобічне сприйняття пересічними українцями соціальної відповідальності як обов'язку влади та бізнесу піклуватися про соціально незахищені верстви громадян, а також про працівників підприємств. З боку органів влади також зафіксовано нейтральне ставлення до явища соціальної відповідальності, що не сприяє підвищенню її престижності в нашому суспільстві.

Експертне опитування дозволило виділити такий перелік першод для становлення соціальної відповідальності в нашій країні: а) відсутність спрямованості, культури виховання в родині, інститутах суспільства на соціально відповідальну поведінку; б) соціальна несправедливість, високий рівень і наростання майнової диференціації в суспільстві при низькому рівні та якості життя населення; в) низький рівень духовно-моральної культури владної еліти, суспільства й бізнесу; г) особистісні, духовно-моральні, соціально-психологічні якості конкретної людини, відсутність розуміння того, що змінити світ можна, тільки змінивши себе.

Далі було визначено первинні умови та якості, які дозволять підняти престиж соціальної відповідальності, а також мотиви ініціації та стимулювання становлення й розвитку соціальної відповідальності в системі суспільних відносин на засадах соціоекономіки. Установлено, що соціальна відповідальність у контексті застосування основ соціоекономіки для її формування й розвитку базується на зміні цілераціональності в бік ціннісної раціональності, потребує розвитку цінностей (честь, гідність, обов'язковість, надійність, совість), культує національні та сімейні цінності, запобігає ризикам і небезпекам, сприяє підвищенню духовно-морального рівня, обумовлює підвищення рівня довіри та розвиток соціального партнерства.

Залознова Юлія,

доктор економічних наук, завідувачка сектором соціально-економічних проблем промислового розвитку Інститута економіки промисловості НАН України

СОЦИОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ПРИНЦИПАХ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

В статье раскрыты особенности формирования системы социальной ответственности на основе социоэкономики. Оценена степень разработанности данной проблематики. Определены потребности модернизации государственного управления на основе результатов экспертного опроса ученых и представителей образования. Обоснованы препятствия на пути становления социальной ответственности человека, общества, государства, бизнеса. Определены мотивы инициации и стимулирования становления и развития социальной ответственности в системе общественных отношений на основе социоэкономики.

Ключевые слова: *социоэкономика; социальная ответственность; модернизация; общественные отношения; ценности; духовность; доверие; человек; бизнес; государство.*

Zaloznova Yuliia,

Doctor of Economics, Head of the sector socio-economic problems of the industrial development of the Institute of Industrial Economics of National Academy of Sciences of Ukraine

SOCIOECONOMIC FEATURES OF MODERNIZATION OF SOCIAL RELATIONS ON THE PRINCIPLES OF SOCIAL RESPONSIBILITY

The features of the formation of social responsibility on the basis socio-economics. Assess the degree of elaboration of this issue. Determine the need of modernization of public administration based on the results of the expert survey of scientists and educators. Justification of obstacles on the way to becoming a social responsibility of man, society, government, business. Public relations need to be modernized on formation of social responsibility of man, society and state. According to the expert survey scientists and educators on issues of social responsibility 85.4% of experts believe the irresponsibility of the prevailing system of social relations, and 79.8% were of the opinion lack of prestige Ukrainian society to be socially responsible person. Are defined motives initiate and stimulate the formation and development of social responsibility in the system of social relations based on socioeconomics.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залознова Ю. С. Соціоекономічний розвиток України в контексті глобальних і національних викликів : [монографія] / Ю. С. Залознова ; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. - К., 2014. - 336 с.
2. Рихтер К. К. Мировой кризис, ответственность ученых и драйверы развития экономической науки / К. К. Рихтер, Н. В. Пахомова // Вестник С.-Петерб. ун-та. Сер. 5 : Экономика. - 2009. - Вып. 3. - С. 12-20.
3. Канаєва О. А. Социальная ответственность субъектов хозяйственной деятельности в посткризисной экономике / О. А. Канаєва // Вестник СПбГУ. Сер. 5. - 2010. - Вып. 4. - С. 25-33.
4. Дейч М. Є. Напрями розвитку корпоративної соціальної відповідальності в контексті соціоекономічного підходу [Електронний ресурс] / М. Є. Дейч. - Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39829/14Deich.pdf?sequence=1>.
5. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : [монографія] / [О. Ф. Новікова, М. Дейч, О. В. Панькова та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк, 2013. - 296 с.
6. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект : [монографія] / М. Є. Дейч ; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. - Донецьк, 2014. - 352 с.
7. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : [монографія] / [за ред. А. М. Колота]. - К. : КНЕУ, 2012. - 501 с.
8. Этциони А. Социэкономика: дальнейшие шаги / А. Этциони // Экономическая социология. - 2002. - Т. 3. - № 1. - С. 65-71 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ecsoc.msses.ru/pdf/ecsoc_t3_n1.pdf.
9. Alesina A. Fairness and Redistribution / A. Alesina, G.-M. Angeletos // American Economic Review. - 2005. - Vol. 95, № 4. - P. 960-980.

On the first place among the priority levers of influence on the formation of social responsibility 62% of the experts have put the system of spiritual and moral education, family education. Generalization of obstacles becoming social responsibility of the state, society, business and the person identified low level of spiritual and moral culture of the ruling elite. Among the components of social responsibility, it was 63.3%, Ukrainian society - 51.3%, man - 52.5% of business - 30.4%. Motivation for the development of social responsibility in Ukraine are: the inevitability of punishment for violation of legal and moral norms, regardless of status (52.5%), reevaluation of values aimed at improving the internal culture, human rights, agreements, requirements (47.5%) consolidation of business, government, science of socially significant problems (43.7%). Social responsibility socioeconomic context requires the development of values such as honor, dignity, commitment, reliability, prevention of risks and hazards, increased spiritual and moral level of trust and the development of social partnership.

Keywords: *socioeconomics; social responsibility; modernization; public attitudes; values; spirituality; trust; people; business; government.*

REFERENCES

1. Zaloznova Yu. S. (2014), Socio-economic development of Ukraine in the context of global and national challenges, Institute of Industrial Economics, Kyiv, 336 p. (ukr).
2. Rykhter K. K., Pakhomova N. V. (2009), *Bulletin of St. Petersburg State University, Series 5, Economy, Vol. 5*, pp. 12-20 (rus).
3. Kanayeva O. A. (2010), *Bulletin of St. Petersburg State University, Series 5, Economy, Vol. 5*, pp. 25-33 (rus).
4. Deych M. Ye. Areas of corporate social responsibility in the context of socio-economic approach, available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39829/14Deich.pdf?sequence=1>.
5. Novikova O., Deych M., Pankova O. (2013), Diagnosis state and prospects of social responsibility in Ukraine (expert evaluation), NAN Ukrainy, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 296 p. (ukr).
6. Deych M. Ye. (2014), The formation and development of multilevel system of social responsibility: administrative aspect, NAN Ukrainy, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 352 p. (ukr).
7. Kolot A.M. [editor] (2012), Sustainability: Theory and Practice Development, KNEU, Kyiv, 501 p. (ukr).
8. Etzioni A. (2002), Socioeconomics: the next steps, available at: http://www.ecsoc.msses.ru/pdf/ecsoc_t3_nl.pdf.
9. Alesina A., Angeletos G.-M. (2005), Fairness and Redistribution, *American Economic Review*, Vol. 95, № 4, pp. 960-980 (engl).

© Залознова Юлія

Надійшла до редакції 09.01.2015

УДК 65.012.8: 338.246

КАРПЕНКО ОЛЬГА,

старший викладач кафедри економіки та підприємництва

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини Університету "Україна"

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

У статті проаналізовано конкурентоспроможність фермерських та одноосібних господарств населення в контексті складових економічної безпеки та здійснено комплексну оцінку економічної безпеки підприємництва в АПК. За нормативним значенням інтегрального показника економічна безпека підприємництва в АПК протягом досліджуваного періоду знаходиться на критичному рівні, тобто перебуває в стані абсолютної незахищеності від загроз, що є наслідком кризи та нестабільної державної політики в Україні. Така ситуація вимагає зусиль держави та суб'єктів господарювання для вживання дієвих заходів із підвищення рівня економічної безпеки підприємництва в АПК.

Ключові слова: *управління підприємством; економічна безпека підприємництва; ризики діяльності; оцінка економічної безпеки; конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Процеси, які відбуваються в економіці України, спрямовані на реформування всього господарського механізму у зв'язку з його переорієнтацією на ринковий тип господарювання. У цій ситуації прагнення суб'єктів підприємництва в АПК стабільно та успішно розвиватися зіштовхується зі складністю оцінки рівня їхньої економічної безпеки або її цілковитою відсутністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексна оцінка економічної безпеки підприємництва в агропромисловому комплексі розроблена на підставі аналізу праць вітчизняних учених, серед яких О. Барановський, І. Бланк, О. Захаров, В. Забродський, В. Ортинський, Я. Жаліло, П. Козаченко, О. Бондаренко, О. Баженова, І. Шевченко П. Пригунов, В. Мунтян, М. Камлик, В. Гесць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк,